

ДИГИТАЛНИЯТ ТЕКСТ В МРЕЖАТА КАТО ФЕНОМЕН НА КУЛТУРАТА

Теодора Петкова

*Софийски университет „Св. Климент Охридски“
(България)*

DIGITAL TEXT AS A PHENOMENON OF CULTURE

Teodora Petkova

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

ORCID ID: 0000-0002-5928-7961

E-mail: ttpetkova@uni-sofia.bg

Abstract: Digital text on the Web adds two new dimensions to textual communication: the dimension of machine-mediated exchange of meaning and sign systems and the dimension of a potentially endless, ubiquitous online text and all the social phenomena and behaviors it underlies. The purpose of this article is, by describing these two dimensions, to outline the features of the digital text, published on the Web and thus serve for a broader understanding of the role the written word on the Web plays for our collaborative sense-making.

Keywords: text, digital text, hypertextuality, interpretative routes, algorithmic audiences, Web, communication

Резюме: Дигиталният текст в Мрежата добавя две нови измерения на общуването с текста – измерението на машинно-опосредствания обмен на значения и знакови системи и измерението на потенциално нескончаемия, всепроникващ онлайн текст и социалните явления и поведения около него. Целта на този доклад е да опише тези две измерения и да очертае някои особености на дигиталния текст, публикуван в Световната Мрежа, کوшто да пос-

лужат за по-широко разбиране на ролята на писаното слово като съвместно действие онлайн.

Ключови думи: текст, дигитален текст, хипертекстуалност, интерпретативни маршрути, алгоритмични публикации, световна мрежа, общуване

... в света отделното е условно, а не реално отделно. Това се отнася и за камъка, свързан с друг камък, но и за дървото. Наричаме го с тази дума и мислим за него като за отделно нещо, но то плавно преминава чрез корените си в земята, от която черпи влага и се свързва с другите дървета в гората, а е в подобно отношение и с въздуха, от който черпи кислород. Добавя се и реалната разлика между живото и изтръгнатото с корените си дърво, която налага употребата и на други думи, а и на фрази и текстове, съставени от повече думи.

(Текст, говорене, разбиране,

Богдан Богданов)

В книгата си „Да бъдеш дигитален“ Николас Негропонтe пише, че е предпочел да използва едноканалната комуникация на добрата стара книга за това, което има да каже, пред възможните дигитални медии, защото иска да остави всекиго да почувства за себе си си какво е дигиталното и да го напълни със свой смисъл (Negroponte 1995).

Днес рядко виждаме едноканална комуникация. Дори и да е такава, получателят никога не е само в нея, той винаги е свързан, част от мрежово общество (Кастелс 2004), в което всеки възел (информационна точка) е на различно разстояние, но все така вплетен в цялото с другите.

Подобно на мрежовото общество, текстът в Мрежата като феномен на една култура на отвореност,

свързаност и споделеност, каквато е тази на информационната епоха, носи сходни характеристики – той рядко съществува отделен, защото винаги протича поне в два слоя, които наедно можем да наречем слой на културния и слой на машинния код. Тези слоеве са двете основни смислонабавящи протичания, които ще разгледаме тук: машинно-четимото и това, което четем (или по-точно казано обработка), интерпретираме и разбираме ние, хората. Едното се разгръща при четене от алгоритмите, а другото е необятното поле на флуидния смисъл, осеяно с интерпретативните маршрути¹ на всеки отделен читател.

Дигиталният текст с две лица

Двете равнини, върху които се разполага текстът в Мрежата, са тази на дигиталния запис, позволяваща по-голяма формализация и съответно компютърна обработка с различна степен на сложност, и тази, която е по-трудно обозрима и измерима – равнината на текстото- и смислопораждащите значения и интерпретации. Всяка от равнините на свой ред се разпростира върху и едновременно с това поражда нови и нови свързаности.

Равнината на дигиталния запис на текста отправя към машинна свързаност, метаданни и алгоритмични публикации² към текста като обект на компютърна

¹ В смисъла, в който Растие влага в този термин: „смисълът не е даден от предварително кодиране, което свързва стриктно едно означаващо с едно означено или с клас от означени. Той е произведен при маршрути, които отделят и свързват означените помежду им, минавайки през означаващите.“ (Растие 2003)

² Например ключовите думи и заглавието ще бъдат метаданни на текста, които ще го включат в корпуса от текстове, достъпни чрез търсене или по друг начин пред алгоритмите на различни платформи и програми, свързани с машинна обработка на текст.

обработка (Ingersoll, Morton, Farris 2013). Понятието текст се обогатява значително при цифровизацията (Растие 2003: 110) и към неговото разглеждане се добавят гледните точки на различни дисциплини от сферата на информационните технологии. Погледът към разбирането на практиците, занимаващи се с компютърната обработка на текст, ни дава обща представа за предизвикателствата пред текста като обект на машинна обработка. В контекста на автоматичната компютърна обработка и различни машинно-опосредствани подходи към извличане на значения и информация, текстът е набор от знаци, символи, репрезентации на ниво думи, изречения и параграфи. Подобно формализирано разбиране за текстуалността ни гържи будни за факта, че текстът в Мрежата, независимо от формата си, е обект на обработка и от хора, и от машини (Ingersoll, Morton, Farris 2013: 14).

Равнината на тексто- и смислопораждащите значения се разполага върху следите от семиотични процеси (Sharples 1996: 39), които всички ние, многотекстови същества (Богданов 2014: 122) в Мрежата и извън нея, оставяме, пишейки и действайки в Мрежата. Чрез тези следи от семиотични процеси текстът, освен на сървъри и екрани, в контекста на технологичните конструкции, които сравнително отскоро ползваме, за да общуваме, съществува и в една среда, която дава възможност за включване в различни мрежи от идентичности, връзки и влияния. Редом до конструктите от правила, формализиран език и изчислителни системи, които стават все по-комплексни, усложнявайки, но и обогатявайки тази комуникационната среда, са протичанията в една култура на нов дигитален безпорядък (Weinberger 2007: 13), в която всичко е преплетено и чиито граници се „пишат“ от всеки един от нас, като автор или актьор в Мрежата (Розати 2013).

Мрежата като макротекст

Всяко наше действие в Мрежата е писане (Розати 2013). Нещо повече, това писане протича в какофония от програмни езици, протоколи за комуникация, нива на абстракция и криптиране (Carpenter 2019).

Като макротекст на дигиталния текст, Мрежата съдържа елементите на текста, както и неговите извънтекстови елементи под формата на фрагментирани части от цялото му. Това, че Мрежата съдържа в себе си обмени от различен вид и множество семантични и семиотични следи (Sharples 1996), е и недостатък, и предимство по отношение на общуването ни с текста онлайн.

Недостатък е защото в преплетените мрежи от общувания, из различните точки на свързване в мрежовото общество, възлите, макар и свързани, отстоят на определени разстояния. Случва се така, че една част от мрежовата структура е на такова разстояние от друга, че отстоянието им ги отдалечава до степен, в която контекстът изbledнява и набавянето на смисъл и разчитането на значения стават невъзможни без някаква форма на превод (Петев 2004).

Предимство е защото една такава фрагментарност има потенциала да се конструира по безброй начини в различни цялости. Допускам, че социалният контекст освен да се изгуби, може и да се набави чрез по-голяма свързаност на пишещите и четящите текст в Мрежата. Такова набавяне виждам като последствие от разбирането на свързаността не само на ниво хипертекст, данни и метаописания, но и най-вече на ниво осъществяване на заедност, тоест на ниво култура.

Текстът в Мрежата и ролята му в живота ни (като разбиращи научно и като разбиращи всекидневно) са до голяма степен свързани с осъзнаването на взаимосвързаността, интертекстуалността и живата

екосистема от „писани“ заедности онлайн. Подобни заедности, на ниво Мрежа (i.e. на ниво макротекст, в който отделните текстове пребивават и разгръщат значенията си) могат да бъдат разбирани и правени в контекста на няколко манифеста, типични за отворената култура на Мрежата:

1. Манифест на дигиталната хуманитаристика³
2. Клутрейн манифест⁴
3. Манифест на добрите практики при работа с данни⁵
4. Принципи за договор за Мрежата⁶

Всички четири документа, макар и от различни ъгли, акцентират върху възможността и отговорността за общуване, която Мрежата и дигиталният текст (като основен инструмент за действие в нея) отварят.

Общуването с текста в Мрежата

Мрежата като макротекст видоизменя общуването с текста, променяйки вътрешните и външните ни диалози. Новото се разгръща като мрежа от промени в културата ни на търсене, говорене и не на последно място – правене. Тези изменения се движат от няколко характеристики, които текстът в Мрежата едновременно придобива и ползва като макротекст при разгръщането на свързаността си онлайн.

Такива характеристики са:

1. Хипертекстуалност
2. Нови начини на публикуване и търсене
3. Нови интерпретативни маршрути

³ <http://manifesto.humanities.ucla.edu/2009/05/29/the-digital-humanities-manifesto-20/>

⁴ <https://www.cluetrain.com/>

⁵ <https://datapactices.org/manifesto/>

⁶ <https://contractfortheweb.org/>

4. Колас на контекста

5. Алгоритмични публикации

Първите три са същностни за езиковото изказване и интерпретация, а останалите две са локализувани в извънтекстовата сфера, ако ползваме категоризацията на Добрев (Добрев 1992). Те не са нови като концепции, различното по отношение на текста в Мрежата е мащабът на проявяване и състоянието на взаимопроникване на тези явления. Нека да ги разгледаме поотделно.

1. Хипертекстуалност

Ретроспективно хипертекстът е технологичният връх на един айсберг от разбирания, кръжащи около усуканата мрежа от връзки и взаимоотношения между идеи, която намираме още у Езра Паунд (Barett 1988: 113). Думата хипертекст се появява за първи път в печатно издание през 1965 г., след като Тед Нелсън вече е представил тази своя концепция на две научни конференции. Именно според Нелсън свързаността е ключова за концепцията на хипертекста и прави писането с хипертекст различно от писането на хартия (Barnet 2014: 73 – 76). По-късно Тим Бърнърс-Лиѝ награжда концепцията за хипертекст и я прилага в средата на Мрежата; започва да се говори и за свързаност на ниво данни (Dehow, Struppa 2015: 103).

Хипертекстът създава среда, в която информацията се дефинира като линкове между различни части на цялото. Когато става дума за среда, изцяло изградена от текст, то връзките са между думите и създават многоизмерни информационни полета (Barret 1988: 85). По този начин хипертекстът прави възможно ориентирането в един или повече текстове през различни маршрути (навигационни пътеки) и доближава текста към слоевете на първичното значение на латинската дума – строеж, сплитане, тъкан (Богданов 2014: 103).

В бъдещо изследване, при разглеждането на хипертекст ще се върнем към теорията за интертекстуалността, за да видим нейното разгръщане в Мрежата през хипертекста, под формата на една своеобразна хипертекстуалност.

2. Нови начини на публикуване и търсене

С развитието на технологиите за публикуване в Мрежата и технологиите за ползване на текстовете в Мрежата (търсене, класифициране, обработка), расте и многообразието от текстуални взаимосвързаности. Не само ние, но и текстовете ни стават многотекстови същества, особено когато бъдат включени в Мрежата.

Когато се питаме с какво е характерен текстът в Мрежата и какво го отличава от хилядолетната традиция на говоренето, четенето и разбирането, особено полезно е едно семантично представяне на отношенията между цифровото издаване и компютърната интерпретация на три нива: нивото на текстовете, това на таговете, които ги анотират, и това на софтуерите, които ги обработват (Растие 2003: 109). Тази многотактна свързаност е фундаментална отлика в начина на публикуване и достъп до текста – свързаността на думите, посредством машинен код, както и възможността текстовете да бъдат описани по начини (с тагове, с метаописания, с ключови думи), които да подкрепят по-ефективната машинна обработка на текста. Както забелязва Растие – цифровизацията е пряко свързана с автоматичните обработки (Растие 2003: 110).

2.1. Търсене

В Мрежата съхраняваме, достъпваме и ползваме текстовете по много различен начин. В кибер пространството, с огромен обем от уебстраници, нарастващ ежеминутно, текстовете стават неоткриваеми без необходимата технология.

Стремежът да се „опитому“ текстът (Ingersoll, Morton, Farris 2013), или въобще съдържанието в Мрежата, е двигател за изграждането на компютърни системи, които да успяват да опишат възможно най-точно даден текст или негова част, за да опосредстват ефективно му търсене. Разработките в областта на информационните технологии в тази посока са свързани със семантичното търсене, с така наречените технологии на Семантичния уеб (Passin 2004). Тук няма да се занимаваме с тях, но е нужно да посочим накратко целта на семантичните технологии. Те служат да можем да описваме с по-големи мрежи от формално представени значения създаването от нас съдържание, за да могат компютрите да го обработват по-ефикасно (Berners-Lee, Hendler, Lassila 2001). При изпълнението на тази цел се преплитат процеси като формално описание на езика, създаване на компютърни речници, работа с онтологии, анотация на документи, търсене и извличане на информация, изчисляване на граматична и семантична многозначност и още много. Всички тези процеси са движени от това, че „за да функционира семантичният уеб компютрите трябва да имат достъп до структурирани колекции от информация и набор от правила, които да позволяват „автоматизираното разсъждаване“ (Миланова 2015).

Нагледен пример за свързаност на ниво Семантичен уеб е диаграмата на свързан с данни текст от онлайн инструмента за редакция Dokieli⁷.

3. Нови интерпретативни маршрути

Когато говорим за дигиталния текст онлайн, можем да кажем, че духът от Мрежата (Dorner 2002: 9) е

⁷ Dokieli (<https://dokie.li/>) е онлайн редактор за децентрализирано публикуване, анотация и общуване с текстове. Диаграмата е достъпна на адрес: <http://csarven.ca/dokieli-rww#461819979>.

навън. Мрежата (като макротекст) позволява на текста да остане свързан на много нива и непрекъснато да увеличава интерпретативните маршрути около себе си.

В Мрежата, сред все повече свързани думи (и хора), все по-наситена многопластовост на текста, на пространствата и на инфраструктурите от код и култура под тях, ние говорим, правим и разбираме в рамките на серия от знакови системи. Текстът няма строго фиксиран смисъл, случва се в хода на своето протичане и позволява още по-голяма свобода за нефиксирания смисъл.

Нагледно към едно такова разбиране ни водят думите:

Аз съм човек.

Аз не съм робот.

Запомни ме!

Така разположени, без извънтекстовите значения около тях, тези думи отвеждат към поетично възприемане. Отвъд тях, в самата комуникационна ситуация обаче, виждаме съвсем друг смисъл. Можем да разкодираме посланието, когато върнем взетите думи към съответната знаковата система – това е добре познатото ни съобщение, което служи за верификация, че потребителят не е компютър, а човек⁸.

Друг пример за увеличения потенциал за свобода на интерпретацията е едно прочитане на сайт, посветен на Борхес⁹. Думите в навигационното меню на сайта се разпадат, а организацията му наподобява лабиринт. Като цяло, преживяването при досег с текста позволява нови смисли и нива на означаване, основани на игра с езика и символите. Игра, която веднъж е опосредствана от Мрежата, придава по-голяма широта и дълбочина на интерпретацията.

⁸ Вж. <https://twitter.com/pmrpr/status/1059062143407013888>

⁹ <http://libraryofbabel.info/index.html>

И двата примера са на практика изява на наблюдението на У. Оомен¹⁰:

Текстовете могат да имат свързаност и комуникативен ефект дори и тогава, когато са аграматични (поезия), когато съдържат отклонения от нормата (поезия, реклама), пълни са с граматични грешки (чужденци) или съдържат погрешни синтактични конструкции (устна реч, поезия, реклама).

4. Нова ситуация. Колапс на контекста

На ситуацията, пише Барт¹¹, спрямо която е ориентиран свързаният текст, трябва да се признае статус на пълноправен компонент от структурата на текста, защото подобни ситуации определят йерархията на неговите нива.

Като отличителен белег на ситуацията в Мрежата, в която протича общуването с текста, можем да посочим мащаба на писане, вписване и описване на съдържание от всякакъв вид. Броят на уебстраниците онлайн е повече от 5 милиарда¹² и нараства ежеминутно. Към този видим, измерим фактор трябва да прибавим и концепцията за колапс на контекста. Става дума за различните ситуации, често лишени от контекст или смесващи множество контексти (личен, професионален, публичен) в едно (Davis, Jurgenson 2014). Понятието ни дава отправна точка за мислене на Мрежата в рамките на място, в което не бива безразборно да смесваме междупличностното общуване и масовата

¹⁰ Оомен, У. – В: Добрев, Добрин. Проблеми на общата текстова типология. – В: Ангел Ангелов, Александър Кьосев (съст.), *Общуване с текста*, 41 – 69. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

¹¹ Барт, Ролан 1978. – В: Добрев, Добрев. Цит. съч.

¹² Индексираните страници в Мрежата, към 27 юни, 2019 г. са 5.61 милиарда, по данни от <https://www.worldwidewebsite.com/>

комуникация. По отношение на дигиталния текст онлайн, понятието ни служи да видим фрагментирания и фрагментиращ смисъл и понякога странните текстопораждащи ситуации около него¹³.

Пример за колапс на контекста и за особености на дигиталния текст в такава ситуация е случката, довела до тага #есе¹⁴. Встрани от комичния прочит, виждаме и по-сериозния културен аспект – в Мрежата много лесно кодовете се наслаждат (включително и културните), а начинът ни на възприемане и репрезентация на видяното се видоизменя.

Колапсът на контекст, т.е. на по-едри кодове за разбиране, може да бъде и машинен проблем. Много често диалогът не протича поради нечетими (затворени за достъп) следи от семиотични процеси. Пример за това са нечетимите символи на текстове в Мрежата, от типа “KH WXUEXOHQW GHYHORSPhQW RI PRELOH FRQVXPSWLRQ RI WKH ,QWHUQHW SRVHV VLJQL;FDQW”¹⁵.

5. Алгоритмични публикации

В ерата на компютърните програми, които опосредстват общуването с текста, стои въпросът за размяната на смисли през едни своеобразни „черни кутии“¹⁶, каквито са алгоритмите. Цифровизация или ди-

¹³ Имам предвид едно озаглавяване на лого на Софийския университет: името на файла на съответното лого бе old_boy (вж. <http://bit.ly/2IVOqUh>)

¹⁴ Историята е описана в този журналистически материал: <https://btvnovinite.bg/lifestyle/liubopitno/ese-kak-edin-ljubopiten-material-se-okaza-izpit-po-chetene-s-razbirane.html>

¹⁵ Текстът е копиран от pdf формат на статия в <http://digilib.nalis.bg>.

¹⁶ В парадигмата на компютърните технологии, черната кутия е устройство или система, която може да бъде разглеждана по отношение на входящите и изходящите данни, които обработва, без предварително знание за механизмите, по които това става.

гитализацията на текста – нашето основно средство за набавяне на смисъл (Богданов 2014: 93) – позволява да се заявяват нови социални потребности (Растие 2003: 109), дава тласък на нови интерпретативни практики, но и поставя текста в особено отношение с още една аудитория – тази на алгоритмите.

Писането и публикуването в Мрежата са неразривно свързани с алгоритмичните аудитории. И заедно с леснотата на публикуване и все по-доброто търсене, текстът в Мрежата носи със себе си и трудността за автоматичното му машинно декодиране. Както вече отбелязахме, машинната обработка на текст в Мрежата е предизвикателство на много нива – от това на символите до нивото на значенията и смислите на света около нас. Думи и морфеми, изречения, параграфи, документи, корпуси – всички нива на текста (Ingersoll, Morton, Farris 2013: 9) първо следва да се овладяват от алгоритмичните публики, пред които се изправя всеки автор в Мрежата (Gallagher 2017).

Заклучение

Особеностите на дигиталния текст и на Мрежата като негов макротекст ни изправят пред нови измерения на културата. Пред разбирането и отговорността към Мрежата като корпус от текстове, данни и диалози с нарастващ потенциал за интерпретация и репрезентация. Общуването с текста онлайн ни подканя и към това да се грижим за Мрежата като вместилище на нашите знания и разбираня, но и поставя пред избора как да продължим от слово към действие в Мрежата.

В контекста на културата като набор-система от места, средства и начини на общуване и като комплексна комуникационна среда, в която общуването е и

пряко, и косвено – посредством предмети, вещи и текстове (Богданов 2015), – виждам ценността на текста в Мрежата във възможността, която писането и четенето му ни дават, а именно да редуваме начините на общуване и да практикуваме една култура на отвореност, споделеност и диалогичност.

Библиография

Богданов 2014: Богданов, Б. Текст, говорене и разбиране. Есеа. Пловдив: Жанет-45, 2014.

Добрев 1992: Добрев, Д. Проблеми на общата текстова типология. – В: Ангел Ангелов, Александър Кьосев (съст.), Общуване с текста, 41 – 69. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1992.

Кастелс 2004: Кастелс, М. Възходът на мрежовото общество. София: Лук, 2004.

Миланова 2015: Миланова, М. Библиографски данни в семантичния веб. Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Философски факултет. Книга Библиотечно-информационни науки, Том 7/2015, 201 – 214.

Петев 2004: Петев, Тодор. Теории за масовата комуникация. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2004.

Растие 2003: Растие, Ф. Изкуства и науки за текста. София: Лук, 2003.

Розати 2013: Розати, М. Актър или автор в мрежата. – В: Анна Кръстева (съст.), Дигиталният гражданин. София: Нов български университет, 2013.

Berners-Lee, Hendler, Lassila 2001: Berners-Lee, T., Hendler, J., Lassila, O. The Semantic Web. – Scientific American 284(5)/2001, 34 – 43.

Barret 1988: Barret, E. Text, ConText and HyperText: Writing with and for a Computer. The MIT Press, 1988.

- Davis, Jurgenson 2014:** Davis, J. L. & Jurgenson, N. Context collapse: theorizing context collusions and collisions. – *Information, Communication & Society* 17(4)/2014, 476 – 485.
- Dechow, Struppa 2015:** Dechow, D. R. (ed.) & Struppa, D. C. (ed.). *Intertwined: The Work and Influence of Ted Nelson (History of Computing)*. Springer, 2015.
- Dorner 2002:** Dorner, J. *Creative web writing*. A. & C. Black, 2002.
- Gallagher 2017:** Gallagher, J. R. Writing for Algorithmic Audiences. – *Computers and Composition* 45(1)/2017, 25 – 35.
- Ingersoll, Morton, Farris 2013:** Ingersoll, G. S., T. S. Morton, A. L. Farris. *Taming Text: How to Find, Organize, and Manipulate it*. Manning Publications, 2013.
- Jefferies, Kember 2019:** Jefferies, J. & S. Kember. *Whose Book Is it Anyway? A View from Elsewhere on Publishing, Copyright and Creativity*. Open Book Publishers, 2019.
- Negroponte 2000:** Negroponte, N. *Being digital*. Knopf, 2000.
- Passin 2004:** Passin, Thomas B. *Explorer's guide to the Semantic Web*. Manning Publications, 2004.
- Sharples, van der Geest 1996:** Sharples, M., van der Geest, T. *The new writing environment: writers at work in a world of technology*. Springer, 1996.
- Weinberger 2008:** Weinberger, D. *Everything is miscellaneous: the power of the new digital disorder*. Times Books, Henry Holt and Company, 2008.